

การประเมินผลบทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เรื่อง พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพสำหรับผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์

สามารถ ใจเตี้ย*

สมชาย แสงวงศ์**

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและทดสอบประสิทธิภาพของบทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เรื่อง พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพสำหรับผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นผู้ติดเชื้อเอดส์ จำนวน 49 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบประเมินบทเรียนพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างกำลังใจสำหรับผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยอัตราส่วนประสิทธิภาพกระบวนการระหว่างเรียน (E1) และผลของการใช้บทเรียน (E2) ($E1/E2 = 80/80$) และสถิติทดสอบ paired t-test

ผลการศึกษา พบว่า ค่าคะแนนในการทำกิจกรรมระหว่างเรียน (E1) และผลของการใช้บทเรียน (E2) เรื่อง พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพสำหรับผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์เท่ากับ 80.01/86.78 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์บทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น พบว่า ค่าคะแนนทดสอบความรู้เฉลี่ยหลังทดลองใช้บทเรียนมีค่าสูงกว่าก่อนทดลองใช้บทเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ($p\text{-value} = 0.002$) ทั้งนี้หน่วยงานด้านสาธารณสุขในท้องถิ่นสามารถนำผลการศึกษาไปเป็นแนวทางการพัฒนา นโยบายสาธารณะเพื่อคงไว้ซึ่งพิธีกรรมบำบัด ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาต่อสุขภาพของประชาชนในท้องถิ่น

คำสำคัญ : การประเมินผลบทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น, การสร้างเสริมสุขภาพผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์, พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนา

ภูมิหลังและเหตุผล

การคาดประมาณผู้ติดเชื้อเอชไอวีจากรายงานของโครงการโรคเอดส์แห่งสหประชาชาติ (UNAIDS)

มีทั่วโลก 34.2 ล้านคนโดยเพิ่มขึ้นจาก 10 ปีที่ผ่านมาประมาณ 5 ล้านคน และมีผู้ติดเชื้อเอชไอวีรายใหม่ทั้งสิ้น 2.5 ล้านคน ในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก มี

*ภาควิชาสาธารณสุขศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

**โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่ป๋อง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

ผู้รับผิดชอบบทความ: samartcmru@gmail.com Received date 22/08/13 Accepted date 25/03/15

ผู้ติดเชื้อเอชไอวีประมาณ 4.5-5.5 ล้านคน ซึ่งลดลงจากเมื่อ 10 ปีที่แล้ว ร้อยละ 20 สำหรับประเทศไทย จากการคาดประมาณตัวเลขผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ในปี พ.ศ. 2555 คาดว่ามียอดสะสมประมาณ 1,157,589 คน ในจำนวนนี้ยังมีชีวิต 464,414 คน และคาดว่าจะมีผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์รายใหม่ 9,473 คน¹ จากสถิติผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยข้างต้นจะเห็นได้ว่าปัญหาโรคเอดส์ยังเป็นปัญหาที่บั่นทอนภาวะสุขภาพของประชากรโลก ถึงแม้หลายหน่วยงานได้มีการพยายามแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาทั้งการลดการติดเชื้อ และการพยายามให้ผู้ติดเชื้อสามารถดำรงชีวิตได้เป็นปกติเหมือนประชาชนทั่วไป แต่ก็ยังไม่สามารถรักษาอาการป่วยให้หายขาดได้ นอกจากนี้บางพื้นที่ระบบความคิดของประชาชนที่ว่าโรคเอดส์ไม่สามารถรักษาหายได้กลายเป็นอุปสรรคต่อนโยบายและแนวทางการแก้ไขปัญหาโรคเอดส์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง² เพราะฉะนั้นแนวทางการดูแลสุขภาพควรมุ่งเน้นทุกมิติโดยมีการผสมผสานการดูแลรักษาระหว่างการแพทย์แผนปัจจุบันเข้ากับการแพทย์พื้นบ้าน ทั้งนี้ลักษณะของภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาด้านสุขภาพเป็นการพึ่งตนเองตามแบบวิถีชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าระบบการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐานโดยเฉพาะการแพทย์พื้นบ้านมีความสอดคล้องกับชีวิตคนในชุมชนอย่างแยกไม่ออกนับตั้งแต่การปฏิสนธิจนถึงเสียชีวิต แตกต่างกันตามสภาพพื้นที่ วัฒนธรรมและความเป็นชาติพันธุ์ องค์ความรู้ได้มาด้วยการถ่ายทอดความรู้จากญาติ พ่อแม่ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง ในส่วนของพิธีกรรมกระบวนการที่ใช้มักจะมีเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยเฉพาะผีที่เชื่อว่ามีอยู่ทุกแห่ง (มีทั้งผีดีและผีร้าย) และความศรัทธาในวัตถุที่เชื่อว่าสามารถป้องกันภัยอันตรายที่ก่อให้เกิดความเจ็บป่วยได้ เช่น

ยันต์ในรูปแบบต่าง ๆ (การสัก ผ้ายันต์ ตระกรุด) กระบวนการเหล่านี้ยังเป็นระบบอำนาจของชุมชนที่ใช้ขัดเกลา และควบคุมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและเป็นแหล่งกำเนิดคุณค่าที่ทำให้คนเข้ามามีความสัมพันธ์กัน³ ในส่วนของผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ได้นำแนวปฏิบัติตามแบบแผนภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาด้านสุขภาพมาใช้ในการดูแลสุขภาพของตนเองทั้งภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาที่เกี่ยวข้องกับอาหารและสมุนไพร ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาที่เกี่ยวข้องกับเครื่องกรรม⁴

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่ารูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาได้รับการยอมรับมากขึ้นภายใต้วาทกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ก็ยังเป็นความรู้ชายขอบที่ถูกเบียดขับและกดทับจากความรู้แบบวิทยาศาสตร์ และเป็นระบบการดูแลสุขภาพที่รัฐพยายามจะส่งเสริม และไม่ค่อยมีบทบาทในการพัฒนาเท่าใดนัก โดยเฉพาะการแพทย์ที่เป็นพิธีกรรมและเกี่ยวข้องกับอำนาจลี้ลับศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการน้อย⁵ รวมถึงกระบวนการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีการรวบรวมไว้ยังไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ทั้งในระบบการศึกษาและชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อการสืบทอดองค์ความรู้ไม่ให้สูญหายไปกับการแสวงหาพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี ทั้งนี้การพัฒนาบทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่นได้นำไปสู่กระบวนการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบโดยการบูรณาการองค์ความรู้ด้านพิธีกรรมตามแบบแผนภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาด้านสุขภาพกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้เกิดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาพ

ผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์บนฐานวัฒนธรรมสุขภาพของตนเอง อันจะส่งผลต่อแนวทางในการเสริมสร้างสุขภาพที่เหมาะสมกับการนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันของผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาด้านพิธีกรรมเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพสำหรับผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ รวมถึงสร้าง ทดลอง และประเมินผลบทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เรื่องพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพสำหรับผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์

ระเบียบวิธีวิจัย

รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรเป็นผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ กลุ่มตัวอย่างได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive selection) จำนวน 49 คน จากผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ที่เข้ารับบริการด้านสุขภาพจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่ปิ้ง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เคยใช้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาในการสร้างเสริมสุขภาพอย่างน้อย 1 ครั้ง มีความสนใจในการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับความเจ็บป่วยของตนเอง สามารถสื่อสารภาษาไทยได้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบประเมินความรู้ก่อน - หลังการใช้บทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เรื่อง พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพสำหรับผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ จำนวน 20 ข้อ ลักษณะแบบประเมินเป็นแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก การให้คะแนนตอบถูกให้ 1 คะแนน ตอบผิดให้ 0 คะแนน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ส่วนที่ 1 การสร้างบทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่นใช้การเก็บข้อมูลโดยการ

สนทนากลุ่มร่วมกับการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยการทบทวนวรรณกรรมแบบเรียงร้อยถ้อยคำ (Narrative review) จาก เอกสารที่เขียนขึ้นโดยบุคคลที่เรียกว่าประจักษ์พยาน (Eye-witness) ที่อยู่ในเหตุการณ์ ณ ขณะที่เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นจริง ได้แก่ บันทึกของประชาชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน และปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ศึกษา จำนวน 5 ฉบับ ส่วนที่ 2 การประเมินผลบทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่นใช้การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยแบบประเมินความรู้ก่อน-หลังการใช้บทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น

การวิเคราะห์ข้อมูล 1. ข้อมูลการสนทนากลุ่มและข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากนั้นจึงทำการสรุปเรียบเรียงเป็นลายลักษณ์อักษรและตรวจสอบความถูกต้องกับผู้เชี่ยวชาญ ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง 2. การประเมินประสิทธิผลของบทเรียน ใช้แบบวัดประสิทธิภาพ E1/E2 ตามเกณฑ์ 80/80⁶ ดังนี้

2.1 แบบวัดประสิทธิผลกระบวนการระหว่างเรียน (E1) เป็นแบบประเมินการปฏิบัติงานและผลการปฏิบัติงานของผู้เรียนเป็นรายบุคคล

2.2 แบบวัดประสิทธิผลหลังใช้บทเรียน (E2) เป็นข้อสอบผู้เรียนแต่ละคนหลังจากใช้บทเรียนโดยข้อสอบที่ใช้เป็นแบบเลือกตอบและให้ผู้เรียนแต่ละคนทำหลังจากใช้บทเรียนเสร็จแล้ว

ทั้งนี้การหาประสิทธิผลของบทเรียนเป็นการหาอัตราส่วนของประสิทธิผลของกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายต่อประสิทธิผลของผลลัพธ์จากการสอบ การให้ค่าคะแนนแต่ละรายการเป็น 0-1 ตามลำดับ

ในส่วนของผลสัมฤทธิ์จากการทดลองใช้บทเรียนทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้ก่อนและหลังการใช้บทเรียนโดยใช้

การทดสอบค่า t แบบอิสระกัน (Paired Independent Samples t-test)

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 การศึกษาภูมิปัญญาด้านพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์

ผลการศึกษา พบว่า ในพื้นที่ผู้ป่วยและผู้ติดเชื้อเอดส์ส่วนใหญ่มักจะประกอบพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาที่เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องการเลี้ยงผี ซึ่งเป็นการประกอบพิธีกรรมที่นำปัญหาสุขภาพมาต่อรองกับความเชื่อเรื่องผีโดยการเลี้ยงอาหารแก่ผีตามที่ต้องการโดยมีจุดประสงค์แตกต่างกันออกไป เช่น ทำให้ผีพอใจและจะไม่มารบกวนคนอื่น หรือเพื่อให้ผีหายโกรธที่คนทำให้ผีไม่พอใจหรือคนประพฤตินิสัยที่ผิดศีลธรรมประเพณีและเพื่อให้ผีพอใจและจะให้ความคุ้มครองตลอดจนบันดาลให้เกิดสิ่งที่ต้องการแก่คน การเลี้ยงผีจะกระทำในกรณีรักษาพยาบาลและการเลี้ยงผีเพื่อแสดงความเคารพบูชาหรือความคุ้มครองป้องกันในกรณีที่เกิดการเจ็บป่วย กระบวนการจะเริ่มต้นจากชาวบ้านจะไปถาม “เมื่อ” ซึ่งเป็นวิธีการเสี่ยงทายเพื่อวิเคราะห์หาสาเหตุของความไม่สบายหรือเจ็บป่วยผ่านคนทรงเจ้าที่เชื่อว่าสามารถติดต่อกับเจ้าเพื่อให้เจ้ามาสั่งตนเองและช่วยเหลือมนุษย์ เมื่อเจ้าลงประทับจะถามญาติผู้ป่วยที่มาหาว่ามีเรื่องอะไร เมื่อทราบเรื่องราวแล้วเจ้าจะออกไปตรวจตราดูที่บ้านของผู้ป่วย ตลอดจนอาการผู้ป่วยว่าเป็นอย่างไร จากนั้นก็จะบอกว่าถูกผีที่ไหนที่นี้ทำให้เกิดความเจ็บป่วย โดยเฉพาะผีตายโหง ผีกะยักซ์ (ผีปอบ) ผีเจ้าที่ และผีเร่ร่อนไร้สังกัดอื่น ๆ (เจ้าจะเป็นผู้บอกเอง) เมื่อทราบแล้วว่าผีที่กระทำให้เกิดความเจ็บป่วยเป็นผีประเภทใด เจ้าจะบอกให้

ญาติเตรียมของเลี้ยง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นลาบเนื้อหมูหรือเนื้อวัวดิบ แกงอ่อม (เนื้อหมูหรือเนื้อวัว) ไก่ต้ม 2 ตัว (โดยไก่ต้องนำไปเตรียมบริเวณที่จะเลี้ยงผีตั้งแต่การฆ่า การชำแหละ และการต้ม) น้ำดื่ม 1 แก้ว เหล้าขาว 1 ขวด กรวยดอกไม้ธูปเทียน และเมี่ยง

การเลี้ยงผีมักจะเลี้ยงในตอนพลบค่ำ (ภาษาล้านนาเรียกว่า สะลุ่มสะลุ่ม) ทำโดยใครก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะให้ผู้เฒ่าผู้แก่ในครอบครัวเป็นผู้กระทำพิธี โดยการเลี้ยงจะนำของเลี้ยงไปเลี้ยงผี ณ บริเวณที่ผีสิงสถิตอยู่ (เจ้าจะเป็นผู้บอก) เมื่อวางของเช่นไว้ที่พื้นแล้วคนเลี้ยงจะรอนกว่าผีจะอิม (ส่วนมากจะดูจากช่วงระยะเวลาครบหมุดก้าน) หลังจากเสร็จพิธีคนเลี้ยงจะเทน้ำและเหล้าในแก้วลงบนพื้นและขอของเลี้ยงจากผีแบ่งให้คนที่ไปเลี้ยงด้วยรับประทาน ณ บริเวณที่เลี้ยง (ห้ามนำกลับบ้าน) และแบ่งบางส่วนวางบนใบตองหรือภาชนะแล้วนำไปวางบนพื้นบริเวณที่เลี้ยง

การสืบทอด ผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์จะกระทำการสืบทอดเมื่อตนเองป่วยหนัก โดยญาติจะทำพิธีนี้เพื่อการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ป่วยให้กลับคืนสู่สภาพปกติ และเพื่อเป็นสิริมงคล ขับไล่สิ่งเลวร้ายให้ผ่านพ้นไปได้ การประกอบพิธีสืบทอดนั้น

รูปที่ 1 การเลี้ยงผีเจ้าที่

มักทำกันในตอนเช้าถึงเที่ยงวันเท่านั้น ผู้ที่จะสืบชะตาจะเป็นผู้กำหนดวันประกอบพิธี เมื่อถึงวันประกอบพิธีจะนิมนต์พระสงฆ์มา 1 รูป หรือ 4 รูป ก็ได้ แต่ไม่เกิน 5 รูป และจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ที่ใช้ในการประกอบพิธีสืบชะตา ดังนี้

ไม้งามคำครี ซึ่งเป็นไม้งามขนาดเล็กจำนวนเท่าๆกับหรือมากกว่าอายุของผู้สืบชะตา

ไม้งามขนาดเชือก 3 อัน แล้วนำไม้งามคำครีมามัดติดไม้งามใหญ่โดยแบ่งเป็นมัด ๆ เท่า ๆ กัน 3 มัด

กระทงกบกล้วย (สะตวง) ข้างในใส่ หมากเมี่ยง พลู บุหรี่ ข้าวต้ม ขนมต่าง ๆ ปักช่อ ธงสามชายทำด้วยกระดาษสีต่าง ๆ รอบกระทง 9 อัน

ขันตั้ง เป็นพานใส่กรวยหมากพลู 8 อัน กรวยดอกไม้รูปเทียน 8 อัน กระทงเล็กใส่ข้าวเปลือก ข้าวสาร อย่างละ 1 อัน ผ้าขาว ผ้าแดง หมาก 13 เส้น เบี้ย 13 อัน

หน่อกล้วย หน่ออ้อย กระบอกลูกข้าวเปลือก กระบอกลูกข้าวสาร กระบอกลูกน้ำ กระบอกลูกทราย สะพานลวดเงิน สะพานลวดทอง เมื่อจัดหาอุปกรณ์ครบแล้วพอได้เวลาพระสงฆ์จะมาถึงและทำพิธีให้กับผู้ที่สืบชะตา โดยเรียกขวัญสู่สวดเคราะห์ และนำ

สิ่งของเหล่านี้ไปไว้ที่ต้นโพธิ์

จากพิธีกรรมข้างต้นจะเห็นได้ว่าผู้ติดเชื่อและผู้ป่วยเอดส์จะให้ความสำคัญกับความเชื่อเกี่ยวกับการกระทำของผีผ่านบุคคลและสัญลักษณ์นิยม (Symbolism) โดยมีเป้าหมายให้หายหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วยและมักจะให้การตอบแทนโดยการเลี้ยงขอบคุณซึ่งเป็นกุศโลบายหนึ่งในการเสริมสร้างกำลังใจให้กับผู้ติดเชื่อและผู้ป่วยเอดส์ให้มีความหวังจากการช่วยเหลือของสิ่งที่ตนศรัทธา บางครั้งอาจจะแฝงด้วยผลประโยชน์ที่เป็นสิ่งของหรือเงินที่ผู้ประกอบพิธีเก็บจากเครื่องเช่นสังเวยต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นความพึงพอใจของผู้ป่วยและญาติเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายในการรักษาความเจ็บป่วยที่มุ่งแต่การใช้เทคโนโลยีระดับสูงสิ่งที่ต้องจ่ายไปน้อยมาก

นอกจากนี้ผลการศึกษายัง พบว่า เมื่อผู้ติดเชื่อและผู้ป่วยเอดส์ทราบผลการตรวจเลือดว่าติดเชื่อจะมีความวิตกกังวลต่อสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเอง บางคนจะมีความคิดแยกตัวเองออกจากครอบครัวและสังคม บางคนกลัวที่จะต้องเผชิญกับการไม่ยอมรับและรังเกียจจากคนในครอบครัว เพื่อน ญาติและคนในชุมชนทำให้เกิดอาการซึมเศร้า เกิดความรู้สึกว่าความมีคุณค่าในตนเองลดต่ำลง บางคนมีความคิด

รูปที่ 2 สิ่งของเครื่องใช้ที่ใช้ในการประกอบพิธีสืบชะตา

ที่จะทำร้ายตัวเองหรือฆ่าตัวตายเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาหรืออยู่ติปัญหาที่เกิดขึ้น พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาจึงเป็นกระบวนการที่ทำให้กำลังใจปลดปล่อยหรือบรรเทาความวิตกกังวลที่สะท้อนหรือแฝงอยู่ในรูปแบบพิธีกรรมหรือสัญลักษณ์ของการรักษา

ส่วนที่ 2 การสร้าง ทดลองและประเมินผลบทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น

คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม และการทบทวนวรรณกรรมแบบเรียงร้อยถ้อยคำมาวิเคราะห์ร่วมกับปรากฏการณ์ปัจจุบันของปัญหาโรคเอดส์ในพื้นที่ การดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนและความต้องการของผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ คณะผู้วิจัยได้จัดทำกิจกรรมในบทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่นโดยบูรณาการกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ดังนี้

1. สาระการเรียนรู้ ประกอบด้วย รูปแบบพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาในมิติสุขภาพ บัณฑิตทางสุขภาพและสังคมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนา และการดำรงอยู่ของพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาด้านสุขภาพ

2. ผลลัพธ์การเรียนรู้

- 2.1 มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบการประกอบพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาในมิติสุขภาพ

- 2.2 สามารถวิเคราะห์ปัจจัยทางสุขภาพและสังคมของผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนา

- 2.3 สามารถใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์พื้นฐานในการวิเคราะห์แนวโน้มของการดำรงอยู่ของพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาด้านสุขภาพ เช่น การสังเกต การสื่อสารในชุมชน การนำเสนอข้อมูล และการสรุปผล

3. การจัดการเรียนรู้ ใช้เวลาการเรียนรู้ครึ่งละ

3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เป็นเวลา 3 สัปดาห์ติดต่อกัน

ครั้งที่ 1 บรรยายสถานการณ์ปัญหาโรคเอดส์ในพื้นที่และแนวทางการสร้างเสริมสุขภาพตามแบบแผนภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาโดยใช้สื่อประกอบการสอน (Power Point) และให้ผู้เรียนศึกษารูปแบบการประกอบพิธีกรรม (การเลี้ยงผีและการสืบทอด) โดยเชิญหมอพื้นบ้านมาสาธิตลักษณะของการประกอบพิธีกรรม ร่วมกันอภิปราย

ครั้งที่ 2 บรรยายปัจจัยด้านสุขภาพและสังคมของผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาโดยใช้สื่อประกอบการสอน (Power Point) และให้ผู้เรียนวิเคราะห์ปัจจัยด้านสุขภาพและสังคมของตน ร่วมกันอภิปรายโดยมีนักวิชาการสาธารณสุขประจำโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้คำชี้แนะ

ครั้งที่ 3 การเรียนรู้ผ่านการประชุมแบบมีส่วนร่วมเพื่อสังเคราะห์แนวโน้มของปัจจัยการดำรงอยู่ของพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาด้านสุขภาพ ทั้งแหล่งการเรียนรู้ การยอมรับของสังคม และความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรในชุมชน

ทั้งนี้กิจกรรมในบทเรียนก่อให้เกิดแนวทางในการสร้างเสริมสุขภาพจิตให้กับผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แนวทางในการผสมผสานการดูแลสุขภาพผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ ทั้งนี้กิจกรรมแต่ละครั้งคณะผู้วิจัยได้นำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์พื้นฐานทั้งการสังเกต การสื่อสารในชุมชน การนำเสนอข้อมูล และการสรุปผล มาใช้ในการดำเนินกิจกรรมแต่ละครั้ง รวมถึงก่อนนำกิจกรรมในบทเรียนไปทดลองใช้ผู้วิจัยได้นำร่างกิจกรรมบทเรียนไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนา ผู้เชี่ยวชาญด้านโรคเอดส์ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน รวมถึงตัวแทน

ผู้ติดเชื้อเอดส์ตรวจสอบและเสนอแนะเพื่อปรับปรุง
แก้ไขซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

= 0.002) ดังตารางที่ 2

วิจารณ์

การประเมินบทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น

การประเมินบทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากคะแนนในการทำกิจกรรม ระหว่างเรียน (E1) และผลของการใช้บทเรียน (E2) เท่ากับ 80.01/86.78 บทเรียนที่ผู้วิจัยร่วมกับผู้เกี่ยวข้องได้สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพให้ค่า E1/E2 สูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนดไว้ ดังตารางที่ 1

ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์บทเรียน วิทยาศาสตร์ท้องถิ่น พบว่า ค่าคะแนนทดสอบความรู้เฉลี่ยก่อนและหลังทดลองใช้เท่ากับ 8.00 และ 8.68 ตามลำดับ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.47 และ 0.98 ตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าคะแนนทดสอบความรู้เฉลี่ยก่อนและหลังทดลองใช้บทเรียน พบว่า ค่าคะแนนทดสอบความรู้เฉลี่ยหลังทดลองใช้มีค่าสูงกว่าก่อนทดลองใช้อย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 (p -value

บทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่นที่สร้างขึ้นสามารถนำมาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเสริมสุขภาพของผู้ป่วยและผู้ติดเชื้อเอดส์ ทั้งนี้ในการดำเนินกิจกรรมของบทเรียนส่วนการนำเสนอและร่วมกันอภิปรายตามประเด็นที่กำหนดผู้เรียนยังไม่สามารถเรียนรู้กระบวนการดังกล่าวได้มากนัก ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากความไม่คุ้นเคยในการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้เรียน แต่อย่างไรก็ตามผลการประเมินความรู้หลังการทำกิจกรรมก็ยิ่งสูงกว่าคะแนนก่อนการดำเนินกิจกรรมสะท้อนให้เห็นว่าผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์มีการปฏิบัติพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาอย่างต่อเนื่องเพื่อแสดงออกถึงการแสวงหาทางเลือกในการรักษาอาการเจ็บป่วยที่ระบบการแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถตอบสนองได้⁷ และที่สำคัญกระบวนการลักษณะนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความเอื้ออาทรของผู้ใกล้ชิดและคนในชุมชนที่พยายามช่วยเหลือเพื่อให้

ตารางที่ 1 คะแนนตามเกณฑ์ E1/E2 = 80/80

บทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น	E1	E2	E1/E2
พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพสำหรับผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์	80.01	86.78	80.01/86.78

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์บทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เรื่อง พิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาเพื่อการเสริมสร้างกำลังใจสำหรับผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์

ระยะเวลา	ค่าเฉลี่ยเลขคณิต	S.D.	ค่า t-test	p-value*
ก่อนการใช้บทเรียน	8.00	0.47	3.40	0.002
หลังการใช้บทเรียน	8.68	0.98		

*Paired - Samples t-test ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

ผู้ป่วยหายหรือทุเลาจากอาการเจ็บป่วยถึงแม้จะรู้ว่าโรคเอดส์ไม่สามารถรักษาให้หายได้ กระบวนเหล่านี้จะส่งผลต่อการมอง “สุขภาพ” ในฐานะที่เป็นทั้งหมด (Totality) ของการมีชีวิตอยู่ของบุคคลจึงเป็นทรรศนะแบบองค์รวมของเรื่องสุขภาพ (Holistic View of Health) ซึ่งมาจากการมีปฏิสัมพันธ์กันของปัจจัยทางกายภาพ ทางจิตใจ อารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ และสิ่งแวดล้อมที่ทำให้ผู้ติดเชื้อผู้ป่วยเอดส์มีแนวทางในการดูแล รักษาสุขภาพที่เหมาะสม⁸

ข้อสรุป

การประเมินบทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น ค่า E1/E2 สูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนดไว้ และค่าคะแนนทดสอบความรู้เฉลี่ยก่อนและหลังทดลองใช้บทเรียนมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ทั้งนี้กิจกรรมในบทเรียนได้ก่อให้เกิดแนวทางในการสร้างเสริมสุขภาพจิตผ่านพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนาสำหรับผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาในการดูแล และรักษาความเจ็บป่วยต้องสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ใช้บริการ การส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านรูปแบบกิจกรรมที่ประชาชนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองจะทำให้คนรุ่นใหม่สนใจมากขึ้น รวมถึงการสร้างคามเข้มแข็งให้กับกลุ่มหมอเมือง การพัฒนามาตรฐานการรักษา รูปแบบการถ่ายทอดสู่ผู้ที่สนใจ และการจัดการองค์ความรู้ให้เป็นข้อมูลสารสนเทศโดยให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมจะส่งผลให้องค์ความรู้ไม่สูญหายไป

กิตติกรรมประกาศ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยด้วยความ

อนุเคราะห์ช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากผู้ติดเชื้อเอดส์ ประชาชน นักศึกษา หมอพื้นบ้าน และเจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุข สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย และมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ที่สนับสนุนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักโรคเอดส์ วัณโรค และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์. สรุปสถานการณ์และการดำเนินงานป้องกันและแก้ไข ปัญหาเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์. [ออนไลน์]. 2557. [เข้าถึงวันที่ 12 กันยายน 2557]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.aidsstithai.org/contents/view/60.2556>
2. Wessner Dr. The Wisdom of Whores. Bureaucrats. Brothels and the Business of AIDS.W. W. Norton & Co: New York; 2008.
3. ยิ่งยง เทาประเสริฐ. วิธีการดูแลสุขภาพในระบบการแพทย์พื้นบ้านล้านนา. เชียงราย: สถาบันราชภัฏเชียงราย; 2546.
4. อำพันธ์ เรียงเสนาะ, หรรษา เศรษฐบุปผา, สิริลักษณ์ วรรณะพงษ์. ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาในการดูแลด้านจิตใจของผู้ป่วยเอดส์: ลักษณะของภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนา. พยาบาลสาร 2550; 158-71.
5. โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. หลักการพื้นฐานของสุขภาพองค์รวมในการบำบัดทางเลือกและสุขภาพองค์รวม. [ออนไลน์]. 2547. [อ้างถึงวันที่ 10 สิงหาคม 2557]. เข้าถึงได้จาก: [http://www.dtam.moph.go.th/alternative /downloads/altertreatment.pdf](http://www.dtam.moph.go.th/alternative/downloads/altertreatment.pdf)
6. มนตรี แยมกสิกร. เกณฑ์ประสิทธิภาพในงานวิจัยและพัฒนาสื่อการสอน: ความแตกต่าง 90/90 standard และ E1/E2. วารสารศึกษาศาสตร์ 2551;19:1-16.
7. มนัชยา มรรคอนันตโชติ. การศึกษาการดูแลผู้ติดเชื้อเอดส์แบบองค์รวมผสมผสานกับการแพทย์แผนปัจจุบัน. [ออนไลน์]. 2540. [อ้างถึงวันที่ 2 สิงหาคม 2557]. เข้าถึงได้จาก: [http://www.ittm.dtam.moph.go.th/Service /project_data/2540_05.doc](http://www.ittm.dtam.moph.go.th/Service/project_data/2540_05.doc).2556
8. Mcevoy L, Duffy A. Holistic practice - A concept analysis. Nurse Education in Practice 2008;8:412-9.

Abstract**Evaluation of A Folk Science Lesson on Lanna Local Rituals for Health Promotion in HIV/AIDS Patients****Samart Jitae* and Somchai Sanwong******Department of Public Health, Faculty of Science and Technology, Chiang Mai Rajabhat University, Thailand.****Mae Pok Subdistrict Health Promoting Hospital, Li District, Lamphun Province, Thailand.**Corresponding author: samartcmru@gmail.com*

The purpose of this study was to develop a folk science lesson about Lanna (northern) local rituals for health promotion in HIV/AIDS patients and assess its learning effectiveness. The study sample consisted of 49 HIV/AIDS patients selected using the purposive sampling method. The research instrument was a questionnaire on HIV/AIDS patient's knowledge and encouragement gained from the Lanna local ritual lesson. Data were analyzed to determine pre- and post-learning effectiveness (E1/E2) ratio and paired t-test value.

The results showed that the E1/E2 ratio or score of HIV/AIDS patients' knowledge before and after taking the Lanna local ritual lesson was 80.01/86.78. The post-learning achievement score was significantly higher than the pre-learning score at the statistical significance level of 0.05 (p -value = 0.002). The study suggested that local health agencies should adopt the Lanna local ritual lesson on HIV/AIDS patient's health promotion as a ritual healing approach to promote the use of Lanna local wisdom for health promotion of local residents.

Key words: evaluation of local science lesson, health promotion for HIV/AIDS patient, Lanna local ritual